

DOI 10.4467/12332135KRA.23.019.18627

Działalność popularyzatorska Archiwum Nauki PAN i PAU w latach 2020–2022

W latach 2020–2022 Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności (dalej: Archiwum Nauki lub Archiwum) prowadziło działalność popularyzatorską równie intensywnie co w latach poprzednich. Organizowano nie tylko wystawy, pokazy czy lekcje archiwalne, ale i spotkania promujące książki. Z roku na rok odnotowujemy coraz większe zainteresowanie warsztatami archiwalnymi, a elastyczność instytucji na tym polu buduje wizerunek miejsca otwartego dla każdego. Z oczywistych względów artykuł stanowi lakoniczny przegląd subiektywnie wybranych przedsięwzięć, prezentowanych niekoniecznie chronologicznie, pokazując jednak jasno kierunki rozwoju tej płaszczyzny aktywności. Całość działań podporządkowana jest nadrzędnemu celowi jednostki, czyli szeroko rozumianej „służbie nauce i kulturze” poprzez propagowanie wiedzy o zasobie i uczonych, których spuścizny przechowujemy.

Omawiany okres był w Archiwum Nauki czasem zmian, wyzwań i wyczerpanej pracy. Rok 2020 upłynął pod znakiem obostrzeń pandemicznych oraz związanych z nimi ograniczeń w funkcjonowaniu placówki. W 2021 r. pod kierunkiem nowo wybranego dyrektora, dr. hab. Tomasza Pudłockiego, prof. UJ, instytucja powróciła do prężnej działalności, realizowanej na wielu polach. Praca ta wydała owoce w kolejnym roku i dlatego poświęcimy im w niniejszym tekście najwięcej miejsca.

Rok 2022 w Archiwum Nauki trudno analizować bez kontekstu takich rocznic jak 150-lecie Polskiej Akademii Umiejętności (dalej: PAU) czy 95. rocznica urodzin prof. Renaty Dutkovej (1927–2015), związanej z Uniwersytetem Jagiellońskim (dalej: UJ). To naturalne, że w mieście o tak bogatych tradycjach intelektualnych, jakim jest Kraków, tożsamość naszej jednostki pozostaje nierozzerwalnie spleciona z losami istotnych dla środowiska naukowego instytucji i uczonych. Warto dodać, iż w cieniu wspomnianych wydarzeń, w roku 70-lecia Polskiej Akademii Nauk (dalej: PAN), Archiwum Nauki obchodziło również 20-lecie swojej działalności.

Droga od idei stworzenia w Krakowie sprofilowanego archiwum naukowego do jego faktycznego powstania w kwietniu 2002 r. była długa¹. Minione 20 lat pozwoliło na zbudowanie marki miejsca, wypracowanie własnej polityki popularyzacyjnej czy wykreowanie nowych płaszczyzn współpracy krajowej i zagranicznej.

---

¹ Zob. Rita Majkowska, *Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w 2002 roku*, „Rocznik Polskiej Akademii Umiejętności”, R. 2001/2002, s. 245–251; Ewa Dziurzyńska, *Powstanie Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2003, t. 9, s. 285–288.

W celu uczczenia swojej własnej rocznicy Archiwum wydało okolicznościową publikację pt. *Archiwum Nauki PAN i PAU z perspektywy 20 lat. Rzeczywistość i wyzwania*². Podzielona została ona na dwie główne części tematyczne. Pierwsza, zatytułowana *Rzeczywistość współczesnych archiwów. Gromadzenie – Tradycja – Wyzwania*, zawiera teksty badaczy i przedstawicieli zaprzyjaźnionych placówek zwracające uwagę m.in. na aktualnie poruszane w środowisku zagadnienia archiwalne. W części drugiej, *Rzeczywistość Archiwum Nauki PAN i PAU. Zasób – Działalność – Perspektywy*, odnajdujemy artykuły pracowników przybliżające ich zawodową codzienność. Spójność zastosowanej perspektywy „zewnętrznej” i „wewnętrznej” pokazuje, że jednostka nie funkcjonuje w oderwaniu, ale wpisuje się, niezależnie od swojego profilu, w ogólną sieć instytucji archiwalno-kulturalnych, dzieląc te same problemy czy wyzwania. Całość tworzy przegląd ważniejszych wydarzeń, obszarów oraz płaszczyzn działalności z lat 2002–2022. Część tekstową uzupełnia wybór fotografii pt. *Miejsce tworzą ludzie. Archiwum Nauki w obiektywie*.

Ten skromny tom nie jest próbą opracowania kompleksowej monografii jednostki. Stanowi jednak doskonałą okazję do zatrzymania się w codziennej, żmudnej pracy archiwalnej w celu dokonania pierwszych podsumowań i refleksji. W pewnym stopniu zwraca także uwagę na coś znacznie ważniejszego – historię i tożsamość miejsca, w którym pracujemy, gdyż jak pisali Barbara Kalinowska-Wójcik i Piotr Greiner: „Są tacy, którzy uważają, że rocznice należy obchodzić, ale... szerokim łukiem. Nie wierzymy im! Rocznice są okazją do przypomnienia i pokazania zagonionym, drepczącym wokół codziennych, szarych spraw ludziom, wydarzeń, które doprowadziły do miejsca, w którym jesteśmy. Służą do uświadomienia, że my też staniemy się ogniwem w łańcuchu historii, tak jaki ci, którzy byli przed nami. Poprzez rocznice uczymy się odczuwać dumę z naszej pracy, z pracy tych, którzy wykonywali ją przed nami, okazujemy szacunek ich osiągnięciom, uczymy się wyciągać naukę z ich błędów. Tylko pamiętając o przeszłości, o tym skąd jesteśmy, jakie były nasze początki, nasi poprzednicy i czyje dzieło kontynuujemy, możemy tworzyć przyszłość i odnaleźć sens w codziennej, żmudnej pracy”³.

Cytat ten dobrze wprowadza nas w tematykę innego wydarzenia, tj. wernisażu wystawy „W służbie nauki. W 150-lecie Polskiej Akademii Umiejętności” (17 października 2022 r.). Ta bogata w dokumenty ekspozycja miała na celu podkreślenie roli, jaką PAU odgrywała oraz odgrywa nadal w świecie nauki, nie tylko zresztą rodzimej. Sięgająca XIX w. historia, a także tradycja tej instytucji w zderzeniu z problemami globalnymi, jakie przyniosły XX i XXI w., postawiła przed kuratorami trudne zadanie – wystawa towarzyszyła bowiem Międzynarodowej Konferencji Naukowej PAU, odbywającej się pod hasłem „Świat w obliczu nowych wyzwań”. Autorzy podjęli się więc „wędrówki” w przeszłość, przywołując nazwiska, daty, miejsca czy posiłkując się statystyką. W ostatecznym kształcie ekspozycja pozwalała spojrzeć na dzieje PAU jako na czas, w którym dokonywała się ustawiczna wymiana myśli między kolejnymi pokoleniami uczonych, czerpiącymi nawzajem ze swoich osiągnięć. Zilustrowała więc proces, który doprowadził tę instytucję do czasów współ-

² *Archiwum Nauki PAN i PAU z perspektywy 20 lat. Rzeczywistość i wyzwania*, red. Paulina Krzywda, Tomasz Pudłocki, Kraków 2022.

³ Barbara Kalinowska-Wójcik, Piotr Greiner, *Wstęp*, [w:] *Archiwum w regionie. Region w Archiwum. 80 lat Archiwum Państwowego w Katowicach 1932–2012*, red. Barbara Kalinowska-Wójcik, Katowice 2012, s. 7.

czesnych, korespondując z tytułem konferencji. Wiernym odwzorowaniem tej koncepcji w minimalistycznej formie była towarzysząca wystawie publikacja⁴. Długa lista gości biorących udział w uroczystości otwarcia świadczy o jej randze i prestiżu. Pośród licznych przemówień oraz gratulacji zgromadzeni wysłuchali m.in. specjalnie wystosowanego na tę okoliczność listu Metropolity Krakowskiego abp. Marka Jędraszewskiego, odczytanego przez ks. kan. prof. Roberta Woźniaka.

Archiwum Nauki kultywuje pamięć o uczonych, których spuścizny znajdują się w jego pieczy. 95. rocznica urodzin prof. R. Dutkowej stała się inspiracją do przedsięwzięcia okolicznościowej sesji, ekspozycji oraz ogłoszenia drukiem poświęconego jej tomu⁵. Tym samym, co szczególnie warto podkreślić, po kilku latach przerwy powrócono do organizowania posiedzeń i wydawania publikacji w ramach serii *W Służbie Nauki*.

Konferencja pt. „Renata Dutkowa (1927–2015). Uczona, archiwistka, organizatorka nauki” (22 kwietnia 2022 r.), przygotowana przez Archiwum Nauki, PAU oraz Pracownię Historii Kultury, Nauki i Edukacji Historycznej Instytutu Historii UJ, przybliżyła sylwetkę naukową uczonej, jej dorobek, osiągnięcia oraz główne wątki badawcze. Refleksyjne wystąpienie córki R. Dutkowej ukazało „ludzkie oblicze” niezwykle sumiennej badaczki, której warsztat pracy to już dla nas zupełnie inna epoka, odmienne narzędzia i atmosfera: „Stukot klawiszy łączył się w donośną kaskadę płynącą bez ustanku, podkreślaną dzwonkiem znaczącym koniec wersu i zgrzytem dźwigni przesuwającej wałek maszyny. Stukot nabierał tempa i mocy, pędził wraz z myślami, swym dźwiękiem umieszczając je w przestrzeni”⁶. Nic więc dziwnego, że owa maszyna do pisania znalazła się w centralnym miejscu ekspozycji „Z pasji do nauki. Renata Dutkowa (1927–2015)”, której uroczyste otwarcie towarzyszyło obradom. Osobiste przedmioty, takie jak choćby lupa, filizanka, to w końcu obok dokumentów biograficznych czy naukowych jednoznaczne ślady życia i twórczości. Rys artystyczny wydarzeniu nadało odczytanie wzruszającego wiersza przez autorkę – Annę Dutkę-Mańkowską, również córkę tytułowej bohaterki. Obszerny szkic na temat idei wystawy (udostępnionej zwiedzającym do 27 czerwca) wraz ze spisem obiektów osoby zainteresowane znajdą w przywołanym tomie⁷.

Opisane wyżej wernisaże stanowiły w Archiwum dwa najważniejsze wydarzenia wystawiennicze wskazanego w tytule okresu. Należałoby jednak wspomnieć również o innych inicjatywach, jak choćby ekspozycja „W poszukiwaniu piękna przyrody. Podróż Walerego Goetla i Piotra Chrzóstowskiego”, której otwarcie odbyło się 26 listopada 2021 r. Wpisała się ona następnie w obchody Roku Walerego Goetla na Akademii Górniczo-Hutniczej (dalej: AGH) i prezentowana była w Bibliotece Głównej AGH (16 marca – 29 kwietnia 2022 r.). Jej wernisaż w Muzeum Miejskim Suchej Beskidzkiej zainauguował 23 czerw-

⁴ *W służbie nauki. W 150-lecie Polskiej Akademii Umiejętności*, red. Małgorzata Mrówka, Oskar Ostafin, Kraków 2022.

⁵ *Renata Dutkowa 1927–2015. Materiały z posiedzenia naukowego w dniu 22 kwietnia 2022 roku*, red. Tomasz Pudłocki, Maria Stinia, *W Służbie Nauki* nr 30, Kraków 2022.

⁶ Agnieszka Dutka, *Graficzność zapisu. Dokumentacja naukowa Renaty Dutkowej jako artefakt*, [w:] *Renata Dutkowa...*, s. 95.

⁷ Maciej Piróg, „Z pasji do nauki. Renata Dutkowa (1927–2015)”. *Wystawa w Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie 22 kwietnia 2022 – 27 czerwca 2022*, [w:] *Renata Dutkowa...*, s. 113–137.

ca obchody Dni Ziemi Suskiej. Unikatowe fotografie oraz materiały archiwalne stanowiły dodatkową atrakcję, odkrywając przed zwiedzającymi piękno przyrody z różnych zakątków świata, uchwycone dzięki wspólnej pasji dziadka i wnuka. Dla uzupełnienia trzeba dodać, iż w 2022 r. przypadła właśnie 50. rocznica śmierci geologa.

Po materiały ze spuścizny W. Goetla organizatorzy sięgnęli ponownie podczas przygotowywania we współpracy z Pienińskim Parkiem Narodowym (dalej: PPN) wystawy posterowej „90-lecie Pienińskiego Parku Narodowego (1932–2022). Historia powstania Parku w relacjach prof. Walerego Goetla”⁸, towarzyszącej konferencji „Społeczne funkcje obszarów chronionych” (18–19 marca 2022 r., Akademia Wychowania Fizycznego). Zainteresowani mogli się z nią również zapoznać w Pawilonie Wystawowym PPN w Szczawnicy, a kopię obejrzeć w plenerze przy ul. Reymonta w Krakowie.

Powyższe wydarzenia stanowią przykład, w jaki sposób, wykorzystując jedną ekspozycję, można podarować jej kolejne życie w innym miejscu – odsłona w nowej scenerii nadaje jej odmienny wyraz i przyciąga kolejnych odbiorców.

Warto w tym miejscu zaakcentować niewielką, ale bogatą w treść, wystawę poświęconą innemu geologowi – Leszkowi Starkłowi (1931–2021), towarzyszącą okolicznościowemu posiedzeniu Komisji Paleogeografii Czwartorzędu PAU, upamiętniającemu m.in. jego życie i działalność (9 grudnia 2022 r.). Wśród prezentowanych archiwaliów znalazły się cenne materiały warsztatowe, biograficzne, dyplomy okolicznościowe oraz odznaczenia. Uwagę przykuwał zwłaszcza „Gold Founder’s Medal” – prestiżowe wyróżnienie w formie złotego medalu, przyznawane przez Królewskie Towarzystwo Geograficzne w Londynie za zasługi dla nauk geograficznych.

Swoje inicjatywy Archiwum kieruje do różnych grup, stąd też podejmowana tematyka bywa różnaita oraz zaskakująca. W 2021 r. miłośników filatelistyki (i nie tylko) zaprosiliśmy na wystawę pt. „Koperty Pierwszego Dnia Obiegu – FDC (First Day Cover) z kolekcji Jana Leńki”. Bogato zdobione koperty, znaczki, ostemplowane datą ich pierwszego obiegu, z różnymi motywami tematycznymi, to efekt kolekcjonerskiej pasji lekarza, związanego m.in. z Akademią Medyczną w Krakowie.

Archiwum Nauki pozostaje również aktywne online. Rok 2020, z uwagi na pandemię COVID-19, zmusił nas do poszukiwania innych niż tradycyjne form kontaktu z otoczeniem. Przymusowe izolacje budziły tęsknotę za podróżami „małymi i dużymi”, stąd też w wersji wirtualnej zaprezentowano „Islandię braci Goetłów” oraz przygotowano nową odsłonę wystawy „Na falach Nilu. Z podróży Walerego Goetla do Afryki”.

Placówka wypożycza obiekty z własnego zasobu na wystawy przygotowywane przez inne instytucje. Cieszące się niezmiernie zainteresowaniem cenne fotografie ze spuścizny Mieczysławy Mitery-Dobrowolskiej (1900–1992), dotyczące Kazimierza Mitery (1897–1936), zaprezentowano w Muzeum Narodowym w Warszawie podczas ekspozycji: „Fotorelacje. Wojna 1920”, której wernisaż odbył się 13 sierpnia 2020 r. Unikatowe akwarele autorstwa Józefa Smolińskiego z zespołu akt PAU wypożyczono w 2021 r. do Muzeum Narodowego w Lublinie na wystawę pt. „Z Wawelu do Lublina. Skarby królewskiego dwo-

---

⁸ Ukazała się również publikacja: *Dziewięćdziesiąt lat Pienińskiego Parku Narodowego 1932–2022. Historia powstania Parku w relacjach profesora Walerego Goetla*, red. Joanna Laskosz, Kraków 2022.

ru”. Wybrane materiały ze spuścizny Erazma Jerzmanowskiego (1844–1909) zostały natomiast zaprezentowane podczas ekspozycji „Stał dwór szlachecki” w Muzeum Podgórze (17 czerwca 2022 r. – 12 lutego 2023 r.). Ta sugestywna próba przybliżenia mieszkańcom Krakowa historii czterech dawnych majątków ziemskich: Prokocimia, Woli Duchackiej, Bieżanowa czy Piasków Wielkich była prawdziwą uczcą dla miłośników regionu. Z kolei w Centralnym Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach zwiedzający wystawę „Z głową bez karabinu. Powojenne dokonania żołnierzy AK” mogli zapoznać się z wybranymi materiałami ze spuścizn Karoliny Lanckorońskiej (1898–2002) oraz Wacława Felczaka (1916–1993).

Ciekawą inicjatywą było włączenie się na zasadzie partnerstwa (obok Fundacji Kościuszkowskiej w Nowym Jorku i Stowarzyszenia Klub Stypendystów Fundacji Kościuszkowskiej) w organizację ekspozycji „Pomysł życia. Amerykańska Fundacja Kościuszkowska – dzieło Polaka”, której wernisaż odbył się w Muzeum im. Kazimierza Pułaskiego w Warce (3 lipca 2022 r.). Można ją było również zwiedzać w galerii Zespołu Zamkowo-Parkowego w Krasie (8 listopada 2022 r. – 28 lutego 2023 r.). Ta bazująca na wątkach biograficznych wystawa, poświęcona Stefanowi Mierzwie (1892–1971), uzupełniona efektywnym wizualnie katalogiem, jest świetnym przykładem działań na rzecz popularyzacji historii nauki czy rozwijania na rodzimym gruncie polsko-amerykańskich relacji w sferze kultury.

Przywołane – jakże różne – miejsca prezentowania obiektów podkreślają bogactwo zasobu Archiwum, w którym każdy użytkownik i instytucja znajdą „coś dla siebie”, a weźmy pod uwagę, że to zaledwie kilka subiektywnie wybranych przykładów z opisywanego okresu.

Działalność wystawiennicza to tylko jeden z obszarów aktywności Archiwum Nauki, nie wyczerpuje ona jednak zagadnienia propagowania wiedzy o spuściznach w omawianym czasie. Od kilku lat obserwujemy wzrost zainteresowania naszą instytucją jako potencjalnym partnerem do współpracy wśród badaczy zagranicznych. Analogicznie, okazjami do rozmów na tym polu były zagraniczne kwerendy i badania naukowe pracowników Archiwum, a zwłaszcza wizyty dyrektora prof. T. Pudłockiego m.in. w Archiwum Uniwersytetu im. św. Klemensa Ochrydzkiego w Sofii, Uniwersytecie w Lublanie czy Uniwersytecie w Segedynie. Warto podkreślić znaczenie spotkania z przewodniczącym Zarządu Fundacji im. Wacława Felczaka, dr. Karolem Biernackim, dyrektorem naczelnym Archiwum Wojewódzkiego oraz konsulem honorowym Rzeczypospolitej Polskiej w Segedynie, poświęcone bliższej współpracy obu instytucji na podstawie spuścizny W. Felczaka (6 października 2022 r.). Zainteresowanie naszymi hungarikami wyraził także konsul generalny Węgier w Krakowie dr Tibor Gerencsér, który odwiedził Archiwum w dniu 29 listopada 2021 r.

Archiwum Nauki zostało również zaproszone do udziału w międzynarodowej konferencji naukowej „Il fascino di oma, dell’Antico e dell’arte italiana nella vita scientifica e collezionistica degli ultimi Conti Lanckoroński” w Rzymie, zainicjowanej przez Wydział Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego (dalej: UW), a poświęconej działalności rodziny Lanckorońskich na polu kultury, sztuki i nauki w XX w. (5–7 grudnia 2022 r.). W świat dokumentów tego rodzaju wprowadził słuchaczy prof. T. Pudłocki, wygłaszając referat pt. „»Scraps from a glorious past«. The Lanckoroński collection in the Archives of the Polish Academy of Sciences and the Polish Academy of Learning in Kraków”.

Warto także przywołać udział dyrektora w konferencji „100 Years of the Satversme” z referatem „The Rise and the Fall of the Polish Constitution of 1921”, zorganizowanej przez Kancelarię Prezydenta Łotwy na Zamku Prezydenckim w Rydze (16 lutego 2022 r.), tym bardziej że letonika z naszego zasobu już w 2021 r. przyciągnęły uwagę takich badaczy jak prof. Lidija Leikuma z Uniwersytetu Łotwy w Rydze, dr Aleksey Andronov z Państwowego Uniwersytetu w Sankt Petersburgu czy prof. Ēriks Jēkabsons z Uniwersytetu Łotwy w Rydze. Pokłosem prowadzonych z nimi rozmów był udział prof. T. Pudłockiego w dniach 14–15 października w międzynarodowej konferencji „Individual, Society, and Power at the Breaking Points in the History of the Balkan Region” z referatem „Unknown Field? Letonica in the Archives of Science of the Polish Academy of Sciences and the Polish Academy of Sciences and Arts in Krakow”. Ta obiecująca współpraca to zaledwie jeden z obranych kierunków. Dodajmy, że orientalne zbiory Archiwum były tematem spotkania z konsul honorową Mongolii Tsakhiur Urtnasan, której towarzyszył dyrektor Centrum Kultury Mongolii w Krakowie Munkhtsolmon Jadamba (8 marca 2021 r.).

Z uwagi na rosnące zainteresowanie naszą placówką za granicą opracowano w języku angielskim folder informacyjny, aktualizując zawarte w nim wiadomości na temat Archiwum Nauki.

W latach 2020–2022 bardzo dużą popularnością cieszyły się pokazy oraz warsztaty archiwalne. W 2020 r. miały miejsce prelekcje online. W następnych dwóch latach prowadzono zarówno standardowe, jak i specjalistyczne czy tematyczne zajęcia, poświęcone różnorodności świata spuścizn, przeznaczone dla pracowników, studentów z rodzimych ośrodków naukowych, analogicznie jak w latach ubiegłych⁹. Odbywały się jednak również zajęcia przeprowadzane na specjalne życzenie grup z uczelni oraz placówek zagranicznych – m.in. gościliśmy studentów i wykładowców Uniwersytetu w Ratyzbonie (19 października 2022 r.). Uczestnicy pokazów poświęcili wizycie w Archiwum Nauki kilka stron w okolicznościowej broszurze¹⁰, a w przesłanym piśmie dziękowali „za bardzo interesujące i ciepłe przyjęcie w Krakowie”.

Rozwijana od kilku lat działalność edukacyjna wśród różnych grup wiekowych zaowocowała, zorganizowanym na prośbę Centrum Kultury w Pleśnej, spotkaniem dla młodzieży węgierskiej z miejscowości Bodajk, poświęconym osobie i działalności prof. W. Felczaka (15 lipca 2022 r.). Dr Wojciech Frazik, uczeń profesora oraz autor jego biografii, wygłosił wówczas wykład, tłumaczony na język węgierski, a całe wydarzenie upłynęło w bardzo miłej atmosferze.

---

⁹ Zob. Paulina Krzywda, *W trosce o zachowanie pamięci... Działalność popularyzatorska Archiwum Nauki PAN i PAU w latach 2016–2018*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2018, t. 24, s. 339–340; eadem, *Tworząc skrawek historii... Wybrane inicjatywy z zakresu popularyzacji zasobu Archiwum Nauki PAN i PAU w 2019 r.*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2019, t. 25, s. 221–222; eadem, *Z archiwalnych pól w świat. Działalność popularyzacyjno-informacyjna Archiwum Nauki PAN i PAU jako narzędzie łączące przeszłość z teraźniejszością*, [w:] *Archiwum Nauki PAN i PAU z perspektywy 20 lat...*, s. 217–224.

¹⁰ Felix Hädrich, William Klaviter, *Das Archiv der polnischen Akademie der Wissenschaften in Krakau*, [w:] *Archivkurs des Jahres 2022. Archive als Akteure in der Erinnerungsarbeit in Deutschland und Polen*, red. Sebastian Pössnikner, Regensburg 2022, s. 16–21.

Warto podkreślić, że w dniach 16–17 maja 2022 r. w Archiwum Nauki, po raz pierwszy w historii tej instytucji, zrealizowano przedsięwzięcia w ramach grantu wyszehradzkiego, prowadzonego przez Węgierską Akademię Nauk pt. „Towards a common regional history of our nation building strategies. Traveling directors and musicians (1870–1920)”, angażującego muzykologów i historyków kultury z Czech, Polski, Słowacji, Węgier. Prof. T. Pudłocki wygłosił wykład dla studentów oraz przygotowano pokaz muzykaliów dla gości zagranicznych. Ta niecodzienna inicjatywa, świadcząca o otwartości oraz elastyczności instytucji, kieruje jednocześnie naszą uwagę na płaszczyznę współpracy prowadzoną od lat z pracownikami Instytutu Masaryka i Archiwum Akademii Nauk Republiki Czeskiej (dalej: MÚA AV ČR) – również i tutaj nie zabrakło atrakcji w postaci wydarzeń specjalnych.

50. rocznica czechosłowacko-polskiej wyprawy na wulkan Cotopaxi w Ekwadorze w 1972 r. stała się inspiracją do zorganizowania w dniu 5 września 2022 r. wyjątkowego posiedzenia w Auli PAU. Podczas wspólnego przedsięwzięcia trzech podmiotów: Archiwum Nauki, Instytutu Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN oraz MÚA AV ČR szczegółowo przedstawiono organizację, przebieg oraz osiągnięcia ekspedycji. Udział wzięli niektórzy jej uczestnicy. Prezentacje multimedialne, wywiady filmowe oraz niewielka wystawa posterowa zilustrowały wystąpienia prelegentów. Druga odsłona obchodów miała miejsce w dniu 24 listopada w siedzibie Czeskiej Służby Geologicznej (dalej: ČGS) w Pradze. Gości przywitał wicedyrektor ČGS dr Petr Mixa. Uroczystego otwarcia ekspozycji dokonał Ambasador RP w Republice Czeskiej Mateusz Gniazdowski. Głos zabrali także dyrektorzy dwóch pozostałych podmiotów inicjujących wydarzenie: prof. T. Pudłocki (Archiwum Nauki) oraz doc. Rudolf Kučera (MÚA AV ČR). Swoją obecnością zaszczylicili wydarzenie m.in. Sekretarz Stanu, Pełnomocnik Rządu ds. Odnawialnych Źródeł Energii w Ministerstwie Klimatu i Środowiska RP Ireneusz Zyska oraz wiceminister Przemysłu i Handlu Republiki Czeskiej Edvard Kožušník. Po części oficjalnej odbyło się spotkanie wszystkich żyjących uczestników wyprawy, obecni byli: prof. Andrzej Paulo, Jerzy Dobrzyński, inż. Mnislav Zelený, Vladimir Lysenko, dr Bedřich Mlčoch, dr Lenka Hradecka, dr Petr Hradecki, Gabriela Zoubková, dr Miroslav Krůta, inż. Jiří Haleš.

Nadmieniamy również, że do końca 2022 r. realizowany był wspólny polsko-czeski projekt badawczy pt. „Jak naukowcy budowali swoje sieci? Rekonstrukcja kontaktów naukowych i stosunków transnarodowych między czeskimi i polskimi uczonymi w XIX i XX wieku”, któremu towarzyszyły wzajemne kwerendy.

Ważnym sposobem na zaakcentowanie swojej obecności w środowisku jest udział pracowników Archiwum w rozlicznych wydarzeniach, nie tylko naukowych, ale także kulturalnych. W 2022 r. delegacja instytucji uczestniczyła m.in. w obchodach 100-lecia Biblioteki Głównej AGH (11 maja), konferencji „Rozproszone dziedzictwo. Przemieszczenia i rewindykacje archiwaliów w Europie po I wojnie światowej” w ramach międzynarodowego cyklu „Europejskie Colloquia Archiwalne” (22–23 czerwca), VIII Powszechnym Zjeździe Archiwistów Polskich (7–9 września) czy IV Kongresie Zagranicznych Badaczy Dziejów Polski (19–22 października). Kularowe rozmowy pozwoliły na nawiązanie nowych kontaktów, krótkie zapoznanie z miejscem i jego zbiorami. Zainteresowanie pracowników wzbudziła też konferencja „Między naturą a historią. Naukowe pasje Jana Mariana Włodka” (27 czerwca), poświęcona twórcy jednej z naszych spuścizn. Z kolei oparta na materiałach

Wojciecha Narębskiego (1925–2023) współpraca ze środowiskami wojskowymi zaowocowała zaproszeniem do udziału w obchodach 130. rocznicy urodzin gen. broni Władysława Andersa, zorganizowanych przez Centrum Operacji Lądowych-Dowództwo Komponentu Lądowego (dalej: COLąd-DKL) oraz Urząd do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych (10–11 sierpnia). Osobny wątek to obecność naszych reprezentantów podczas uroczystego wręczenia nagrody PAU im. Erasma i Anny Jerzmanowskich ks. Michałowi Hellero-wi (12 grudnia) oraz promocja książki *Dziewczyna i Uczony. Historia dwóch Rembrandtów z kolekcji Karoliny Lanckorońskiej*¹¹ autorstwa Gerdien Verschoor na Zamku Królewskim w Warszawie, napisanej m.in. dzięki archiwaliom z zasobu naszej instytucji (24 maja). Z wydarzeń wcześniejszych warto przywołać udział w obchodach 80. rocznicy IV masowej deportacji obywateli w głąb ZSRR (21 czerwca 2021 r.) oraz konferencję pt. „Zabezpieczanie i ochrona zbiorów archiwalnych. Współczesne wyzwania” z cyklu „Warszawska Jesień Archiwalna” (7 października 2020 r.).

Pracownicy Archiwum Nauki wystąpili w roli prelegentów na różnych posiedzeniach, niektóre były już wymienione. Międzynarodowa konferencja „Sofia Casanova: pisarka, osobowość hiszpańskiego i polskiego życia intelektualnego: teksty – świadectwa – interpretacje”, zorganizowana przez Uniwersytet w Białymstoku oraz UW pod patronatem honorowym Ambasady Królestwa Hiszpanii w Polsce (13–14 czerwca 2022 r.), przypominała tę nietuzinkową postać. Stała się również okazją do zaprezentowania w szerszym środowisku niezwykle różnorodnych, a słabo znanych materiałów, co miało miejsce dzięki referatowi Marzeny Włodek „Dzieje i charakter spuścizny archiwalnej Wincentego Lutosławskiego w Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie”. Jednostka była również współorganizatorem II konferencji z cyklu „Archiwa, biblioteki, kolekcje na terenie Galicji od końca XVIII wieku po czasy dwudziestolecia międzywojennego” w Przemyskiej Bibliotece Publicznej (9 września 2022 r.). Warto przypomnieć także udział delegacji Archiwum w ogólnopolskiej konferencji „Arystokracja i ziemiaństwo wobec odzyskania niepodległości i budowy zrębów II Rzeczypospolitej (do 1921 r.)” (15–17 września 2021 r.), która uwypukliła wiodącą rolę inteligencji w tworzeniu podstaw ustrojowych, gospodarczych oraz odtworzeniu sił zbrojnych II Rzeczypospolitej. Materiały dotyczące działalności uczonych, ukryte w ich spuściznach, potwierdzają, jak znaczącą aktywność w rozmaitych dziedzinach życia prowadzili ich twórcy, a nauka, wiedza stanowiły niezbędne narzędzie – podstawę w odbudowywaniu zrębów państwowości.

Oddzielnie, ze względu na charakter, pragniemy zaakcentować udział w wydarzeniu z okazji 30-lecia programu UNESCO Pamięć Świata w Polsce, czyli w spotkaniu online polskich i polonijnych instytucji, w których przechowywane są obiekty wpisane na Międzynarodową Listę Pamięci Świata i Polską Listę Krajową (29 listopada 2022 r.), oraz towarzyszącej mu dyskusji wszystkich uczestników. Merytoryczna, inspirująca wymiana doświadczeń, planów, sprecyzowanie potrzeb związanych z projektem pokazują, jak ważne w dzisiejszych czasach dla budowania świadomości społecznej są ochrona i dostęp do dziedzictwa dokumentacyjnego. Przypominamy, że Archiwum Nauki zostało uhonorowane w 2018 r. wpisem zespołu akt Towarzystwa Naukowego Krakowskiego oraz najstarszych

---

¹¹ Gerdien Verschoor, *Dziewczyna i Uczony. Historia dwóch Rembrandtów z kolekcji Karoliny Lanckorońskiej*, tłum. Alicja Oczo, Warszawa 2022.

dokumentów PAU do chwili odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r. na Polską Listę Krajową tego programu.

W popularyzacji działalność promocyjna ściśle wiąże się z informacją i edukacją, stąd też zwracamy uwagę na krótkie wystąpienie Macieja Łyszczarza poświęcone dziejom PAU, towarzyszące jubileuszowej gali X Ogólnopolskiego Dyktanda Niepodległościowego „Po polsku o historii”, zainicjowanego przez Stowarzyszenie Polonistów (16 listopada 2022 r.). Pracownicy uczestniczyli także w uroczystościach szkolnych poświęconych patronom, których materiały znajdują się w naszym zasobie. W 2020 r. okolicznościowym nagraniem włączono się w projekt edukacyjny Szkoły Podstawowej nr 129 im. Kornela Makuszyńskiego w Krakowie „Eskadrylla Niepodległej Rzeczypospolitej”. Otwartość na wszelkiego rodzaju przedsięwzięcia tego typu to również cecha charakterystyczna naszej placówki. Nic więc dziwnego, że w omawianym okresie Archiwum zostało dwukrotnie zgłoszone do Nagrody BohaterON im. Powstańców Warszawskich.

Zasób Archiwum Nauki budzi ciekawość ekip telewizyjnych i filmowych. Najwięcej inicjatyw tego typu przyniósł 2020 r. Źródła ze spuścizny Romana Ingardena (1893–1970) oraz zespołu akt PAU wykorzystano w produkcji Małgorzaty Niecieckiej-Mac *Świat Romana Ingardena*. Archiwalia z zespołu akt PAU dotyczące Włodzimierza Tetmajera przygotowano na potrzeby dokumentu *Gospodarz. Włodzimierz Tetmajer znany i nieznan*y, w reżyserii Marii Guzy. W lipcu tego samego roku wnętrza Archiwum zmieniły się w plan filmowy podczas realizowania cyklu TVP 3 Kraków „Dzieła, arcydzieła w zbiorach Polskiej Akademii Umiejętności”. Z udziałem naszych pracowników powstało osiem odcinków tej serii pt. *Władysław Kotwicz, Tadeusz Kowalski, Walery Goetel, Akademicki Związek Sportowy, Spitsbergen, Szkolnictwo na szlaku II Korpusu Generała Andersa, Biblioteka Rozdolska Lanckorońskich, Kazimierz Mitera*. W 2021 r. Archiwum własnymi siłami przygotowało z okazji Międzynarodowego Dnia Archiwów prezentację na temat miejsca, zamieszczoną na kanale YouTube¹².

W ostatnich latach jednostka zaczęła organizować w swoich murach promocje publikacji historycznych wraz ze spotkaniami autorskimi, gromadzące nie tylko specjalistów, ale także pasjonatów. Inicjatywa spotkała się z dużym odzewem społecznym. Prezentacja książki biograficznej M. Łyszczarza *Daleka jest droga... Życie i działalność Wojciecha Narębskiego*¹³, z udziałem rodziny tytułowego bohatera, odbyła się w dniu 5 maja 2022 r. Dodatkową atrakcją w postaci oprawy muzycznej zapewnił chór *Schola Cantorum Cracoviensis*, który wprowadził uczestników w niepowtarzalny klimat. Praca była prezentowana również w siedzibie Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu (7 kwietnia) oraz w audycji Radia Kraków (15 maja). Z kolei 9 maja podczas spotkania w COLąd-DKL autor przekazał egzemplarze książki zarówno dowódcy Centrum, gen. dyw. Stanisławowi Czornkowi, jak i jego zastępcy, gen. bryg. Ryszardowi Pietrasowi.

Inny charakter miał wykład „Między Krakowem i Lwowem. Książę Andrzej Lubomirski jako działacz przemysłowy i mecenas kultury”, który wygłosił w dniu 17 maja dr Łukasz Chrobak, prezentujący swoją książkę pt. *Książę Andrzej Lubomirski. Ordynat*

¹² *Wycieczka po zbiorach Archiwum Nauki PAN i PAU*, <https://www.youtube.com/watch?v=bGBtvEi22Co> (odczyt: 02.10.2023).

¹³ Maciej Łyszczarz, *Daleka jest droga... Życie i działalność Wojciecha Narębskiego*, Kraków 2021.

*i przemysłowiec w latach 1882–1939*¹⁴. W tematykę wydarzenia wprowadziły uczestników wystąpienia prof. Andrzeja Chwalby oraz dr. Arkadiusza Więcha, przybliżające problematykę historii gospodarczej Galicji XIX i XX w. Po części oficjalnej przyszedł czas na indywidualne rozmowy z autorem i autografy.

Wydawane przez nas publikacje cieszą się wartym odnotowania powodzeniem. W 2020 r. ze względu na duże zainteresowanie zrealizowano dodruk tomu pokonferencyjnego poświęconego spuściznom¹⁵. Przygotowano wówczas również edycję rodzinnej opowieści pt. *Saga rodu Narębskich*¹⁶. Pracownicy Archiwum publikowali artykuły naukowe i popularnonaukowe oparte na zasobie instytucji. Włączono się także w wydanie książki pt. *Profesor Zbigniew Perzanowski (1922–1999). Historyk, archiwista, nauczyciel*¹⁷. Na marginesie uzupełnijmy, iż w 2022 r. instytucja objęła patronatem dwa wydarzenia wydawnicze¹⁸. Zainteresowanie, z jakim Archiwum spotyka się ze strony wydawnictw, świadczy o rosnącej popularności miejsca i organizowanych eventów.

Inną formą popularyzacji zbiorów jest współpraca z instytucjami na podstawie konkretnych archiwaliów. W 2020 r. zdigitalizowano materiały z tzw. „Archiwum Robla” stanowiącego część spuścizny Franciszka Bielaka (1892–1973). Kopie przekazano Instytutowi Pamięci Narodowej w celu realizacji zadań statutowych. W 2022 r. na mocy umowy z Fundacją Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazowniczego im. Ignacego Łukasiewicza w Bóbrce udostępniono cyfrowe odwzorowania dokumentów dotyczących I. Łukasiewicza ze spuścizny Jerzego Pileckiego (1908–1962). Ponadto, Archiwum w dalszym ciągu bierze udział w projekcie digitalizacji zbiorów „PAUart. Katalog zbiorów artystycznych i naukowych PAU”. Umożliwia on odbiorcom dostęp do unikatowych fotografii bez konieczności wychodzenia z domów.

Na koniec warto dodać kilka słów na temat mediów społecznościowych. Z roku na rok zwiększa się zasięg oraz liczba podmiotów obserwujących nasz profil na portalu Facebook czy odwiedzających stronę internetową. Największa grupa użytkowników to internauci z Polski, dalej wymienić można USA, UK oraz Niemcy. W 2020 r. zanotowano 12 862 odsłony strony internetowej, podczas gdy w 2021 r. liczba ta wynosiła już 22 164, by wreszcie w 2022 r. osiągnąć 26 879 odsłon. Archiwalne inicjatywy są dokładnie śledzone i znajdują wciąż nowych odbiorców, co przekłada się na większą liczbę oraz częstotliwość zamieszczanych postów.

---

¹⁴ Łukasz Chrobak, *Książę Andrzej Lubomirski. Ordynat i przemysłowiec w latach 1882–1932*, Kraków 2021.

¹⁵ *Spuścizny – co po nas zostaje? Zagadnienia metodologiczne. Materiały konferencji naukowych organizowanych przez Archiwum Nauki PAN i PAU i Polską Akademię Umiejętności*, red. Adam Górski, Kraków 2018.

¹⁶ Wojciech Narębski, *Saga rodu Narębskich*, Kraków 2020.

¹⁷ *Profesor Zbigniew Perzanowski (1922–1999). Historyk, archiwista, nauczyciel*, red. Zenon Piech, Kraków 2021.

¹⁸ Zob. *Drogi Józiu. Listy Marii Skłodowskiej-Curie do rodziny w Polsce*, oprac. Piotr Chrzastowski, Tomasz Pospieszny, Ewelina Wajs-Baryła, Warszawa 2022; *Piotrze, ach mój Piotrze. Dziennik żalobny Marii Skłodowskiej-Curie*, red. Tomasz Pospieszny, Ewelina Wajs-Baryła, Warszawa 2022.

Zaledwie zarysowane w niniejszym tekście inicjatywy charakteryzuje duża różnorodność tematyczna. Pracownicy Archiwum Nauki, realizując zadania ustawowe oraz statutowe, łączą podstawową działalność, jaką jest gromadzenie i opracowywanie spuścizn po uczonych oraz innych materiałów, z szeroko zakrojoną popularyzacją. Tym samym wcielają w archiwalną rzeczywistość słowa Cypriana Kamila Norwida: „Przeszłość – jest to dziś, tylko cokolwiek dalej...”¹⁹. Zabezpieczenie bieżących śladów działalności jest niezbędne do tego, by przeszłość mogła „przemówić” za wiele lat, a intensywna promocja zapewnia poczucie pokoleniowej ciągłości między tym co było, a tym, co jest obecnie.

Paulina Krzywda
Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie

---

¹⁹ Cyprian Kamil Norwid, *Dziela zebrane*, t. 1: *Wiersze*, oprac. Juliusz W. Gomulicki, Warszawa 1966, s. 548.